

KOMPENDIUM PIANO

Utviklet av AKKS Norge – med støtte fra Musikkens Studieforbund
Tekst og faglig innhold: Veronika Heilund
AKKS – for likestilling og mangfold i musikklivet
akks.no

AKKS-PEDAGOGIKK

AKKS-kursene er basert på spilleglede, og vi ønsker at spillingen skal starte så tidlig som mulig. Ved å utøve "learning by doing" opplever kursdeltakere raskere mestring, og får selv laget egne knagger teori og teknikk kan festes på. AKKS skal være et sted hvor alle skal få samme muligheter, uansett nivå, ambisjon og forutsetning, får lære og utøve musikk. Musikken skal være et verktøy for å lage forbindelser mellom mennesker, oppfordre til mestring og skape glede. Dette ser vi på som et viktig verktøy for å forbedre likestillingen og mangfoldet i musikklivet.

SPILLEGLEDE – Å FOKUSERE PÅ PROSESSEN OG MESTRING

Hvordan lærer du best å sykle? Jo, du setter deg på sykkelen og prøver deg frem! I AKKS ønsker vi at det skal være kort vei til mestring. Ved å bli kjent med instrumentet og tidlig lære å bruke det, får du begynt spillingen raskt selv er det lettere å ta til seg teori og teknikker. Det er ikke alt du får til første gangen, og det er det heller ingen som forventer. Du lærer i ditt eget tempo, det viktigste er å ha det gøy! Og om du har et visst bilde av hvordan det skal høres ut – husk at det ikke er noen fasit på musikk.

Når du raskt kommer i gang med spillingen, er det også lettere å starte å spille med andre. Vi mener at å spille med andre gir god forståelse for samspill og er svært motiverende på lang sikt.

Det å lære seg et instrument som en reise. Du trenger ikke oppnå et spesifikt mål i løpet av en viss tid. Nyt reisen og mestringsfølelsen for hvert skritt du tar. Det er jo det å lære seg noe nytt som er spennende, og du blir jo egentlig aldri ferdig utlært

TRYGT OG MOTIVERENDE LÆRINGSMILJØ

Hos AKKS skal det være rom for å prøve seg fram, feile, stille spørsmål og vokse. Vi har alle forskjellige forutsetninger og måter å lære på, og vi må jobbe sammen

for å skape et miljø hvor dette er mulig. Du utvikler deg i ditt eget tempo, så om det er noe du ikke føle deg komfortabel med er det greit å si ifra til instruktøren. Instruktøren er der for deg, og skal være en veileder som kan hjelpe deg til å beherske instrumentet. Både deltakere og instruktører har sammen ansvar for sette rammen for et trygt og motiverende læringsmiljø.

NORMKRITISK TENKING

Hos AKKS ønsker vi å sette fokus på normkritikk. Normkritikk handler om å utfordre normene vi møter i hverdagen. Normer er uskrevne forventninger eller regler i samfunnet. En norm er altså en forventning mange har til samfunnet for å enklere plassere og forstå hvordan samfunnet er bygget opp.

Tenker du på en rørlegger, ser du kanskje for deg en mann? Man har kanskje et bilde over hvordan en familie ser ut? Men det er ikke nødvendigvis slik. Bryter du en norm, kan du oppleve å at du blir "straffet" for dette. For eksempel om du sniker i køen, så får du stygge blikk. Ved å bli bevisste på normer og privilegiene og begrensningene som følger med dette, kan vi være med på å endre dette i samfunnet vårt. Du driver med normkritikk både når du er oppmerksom på og bevisst handler for å utfordre normene.

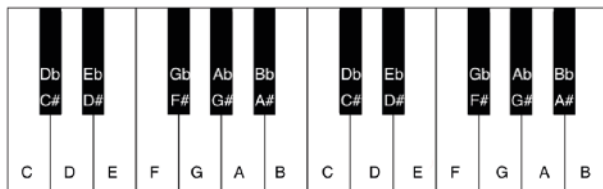
Som du ser finnes det flere normer i samfunnet som kan begrense livene våre, og disse finner vi også i musikklivet. Innenfor musikken har man gjerne sterke normer og forventninger, blant annet til musikere. Søker du for eksempel opp trommeslagere på nett, finner du kanskje et ganske ensformig bilde av en spesifikk gruppe mennesker, med lite variasjon. Ved å utfordre normene gir vi plass til personer som faller utenfor normen, og skaper et rikere og mer mangfoldig musikkliv. Kjønn, seksualitet, alder, etnisitet, funksjonsevne, religion, sosial status og klasse skal ikke spille noen rolle når det kommer til å utøve og lære musikk. Nettopp derfor er det viktig for oss å utfordre disse normene, slik at alle får en sjanse til å delta i musikklivet på sine premisser.

KORT OM INSTRUMENTET

Piano er et svært allsidig instrument som veldig ofte blir brukt i bandsammenheng, musikkproduksjon, og låtskriving. Man kan spille solokonsserter helt alene, spille sammen med et annet instrument som fiolin, klarinett, eller en vokalist, eller spille i større band – i nesten alle sjangre.

Piano skiller seg fra en del andre instrumenter ved at man kan spille basstoner og akkorder (som regel med venstre hånd) samtidig som man spiller melodi eller solo (som regel med høyre hånd).

Det finnes mange forskjellige typer piano – akustisk piano, flygel, elpiano, keyboard og en rekke synther. Alle disse går under fellesbetegnelsen «tangenter», nettopp fordi de alle har tangenter. (Mer om de forskjellige typene under)

TANGENTENE

Bildet over viser tangentene vi finner på et piano – vi har sju hvite og fem svarte tangenter, som gjentas i det samme mønsteret hele veien. Helt nederst på pianoet, til venstre, er tonene veldig mørke, og så blir de gradvis lysere og lysere etter hvert som vi beveger oss oppover mot høyre.

Se på figuren over, og legg merke til at alle de svarte tangentene har to navn. Tangenten som ligger midt mellom C og D kalles både C# (ciss) og Db (dess), tangenten som ligger midt mellom F og G kalles både F# (fiss) og Gb (gess), og så

videre. Bruk av begge navnene blir riktig, men vi navngir de svarte tangentene avhengig av om vi «hever» den hvite tonen (går en halv tone opp) eller «senker» den (går en halv tone ned). Uansett om vi starter på C og går en halv tone opp eller starter på D og går en halv tone ned, lander vi på samme tangent.

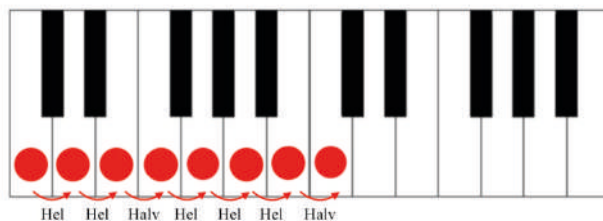
HELE OG HALVE TONETRINN

Hvis vi spiller en tangent, for eksempel C, og går opp en halv tone er det ingen tangenter mellom – alle tangentene ligger med en halv tones avstand mellom hverandre. Da havner vi på C# (ciss), den svarte tangenten rett til høyre for C. Hvis vi går ned en tone lander vi på B. Hvis vi skal gå opp en hel tone, vil det alltid være én tangent mellom, enten en svart eller hvit. Det er for eksempel en hel tone mellom C og D, eller mellom E og F#.

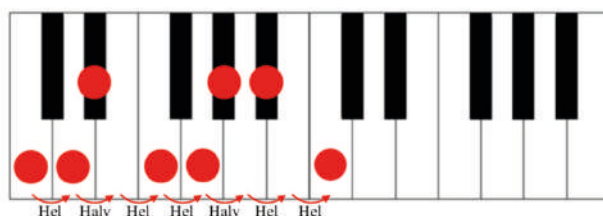
Når hele og halve toner settes sammen i et bestemt mønster, får vi en skala. Hvilket mønster som brukes, avgjør hvilken skala det er. For eksempel er en durskala bygget opp slik:

Hel-hel-helv-hel-hel-hel-helv. Dette betyr at du kan starte på en hvilken som helst tone, for eksempel C, følge dette mønsteret (først en hel tone opp, så en hel tone opp, så en halv tone opp, og så videre) og dermed spille en C-durskala. På den andre siden kan du spille en mollskala ved å følge dette mønsteret i stedet: hel-helv-hel-hel-helv-hel-hel. Prøv det og hør forskjellen!

C-durskala:

C-mollskala:

NB: I en rekke europeiske land, ofte inkludert Norge, kalles den hvite tonen mellom C og A for H i stedet for B. Både H og B brukes dermed ofte om hverandre, om den samme tonen.

C-DURSKALAEN

En *durskala* består av åtte toner og har et bestemt mønster for hvor hvor mange hel- eller halvtoner det er mellom dem. C-durskalaen går fra C til C, og består kun av hvite tangenter. Prøv å spille den; begynn med tommelen på C, før du går videre med pekefingeren på D og langfingeren på E. Deretter bøyer du inn tommelen *under langfingeren* og legger den på den neste tonen, F. Legg merke til at du nå har nok ledige fingre til å spille én og én tangent oppover og lande med lillefingeren på C. Du har nettopp spilt hele C-durskalaen, fra C til C!

Spill nå de samme tonene på vei ned igjen – når du kommer til tommelen på F, strekker du langfingeren over og lander med den på E. På denne måten har du to ledige fingre til de to siste tonene – og du lander med tommelen igjen på C.

Dette er en fin oppvarmingsøvelse – spill skalaen opp og ned noen ganger så du blir varm og myk i fingrene og klar til å gå løs på selve øvingen.

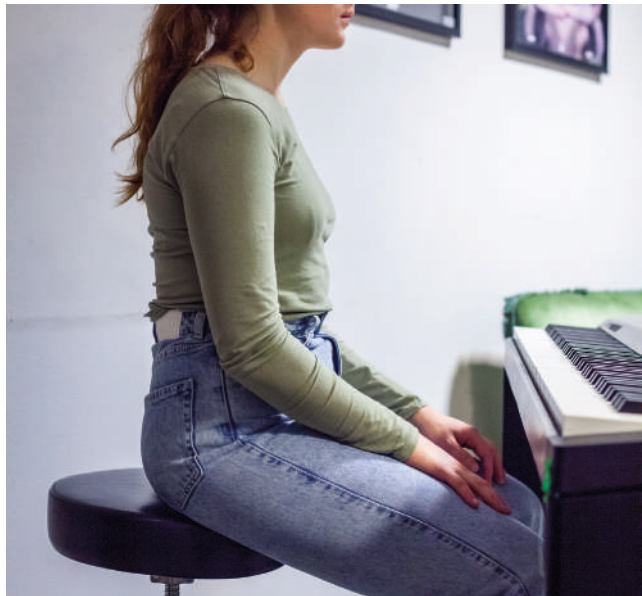
OPPVARMING

Det er en god idé å varme opp før man skal begynne å spille. Både fordi at man vil myke opp fingrene og gjøre dem klare for å spille, og fordi man vil forberede seg mentalt på å øve – hvis man kommer inn i riktig tankesett før man begynner å spille, fokuserer man bedre og lærer lettere!

SPILLESTILLING

Når man skal spille piano er det viktig å ha en avslappet sittestilling, og prøve å ha senkede og uanstrengte skuldre. Mange «strammer» armene/skulderpartiet når

de sitter foran pianoet, noe som for det første er veldig slitsomt, men som også kan gi plager som senebetennelse og ryggproblemer. Mange pianokrakker kan justeres til ønsket høyde, eller dersom man har et keyboard som står på et stativ kan selve stativet justeres opp eller ned. Sitt i en slik høyde at du har en 90 graders vinkel mellom overarmen og underarmen.

PRØV FØLGENDE ØVELSE PÅ PIANOET:

1. Sitt med ryggen rett – men prøv slappe av samtidig, ikke stram hele kroppen for å rette ryggen.
2. Rull skuldrene bakover og kjenn at du slapper av.
3. Legg hånden på pianoet med pekefingeren på en av de hvite tangentene. Det er ikke viktig hvilken tangent du trykker ned, nå er fokuset på teknikken.

4. Kjenn at du «bærer» hele armen din fra pekefingeren – det er her tyngdepunktet skal være. Du skal kunne slappe av i resten av armen og «hvile» på den ene fingeren som er nede på tangenten. Når du føler at du klarer å slappe av i armen, flytt tyngdepunktet til langfingeren, som presser ned neste tangent.
5. Fortsett sakte slik opp til lillefingeren, ned igjen til pekefingeren, og videre helt ned til tommelen. Gjenta denne noen ganger opp og ned, og kjenn at du stopper opp på hver tone. Føl at du legger tyngdepunktet på hver finger før du går videre.

PEDALER

For at du ikke skal bli utslitt i låret når du spiller med pedal, er det viktig å slappe av i beina mens du spiller. Hælen skal være *på gulvet hele tiden*, slik at du kun vipper foten opp og ned på pedalen. Ikke løft hele foten opp og ned for å trykke ned pedalen. Du vil også merke at du blir fortere sliten i fotbladet dersom du sitter for nærme pianoet og vinkelen mellom fotbladet og leggen er for liten. Prøv derfor å skyve pianokrakken litt bakover hvis du merker at det blir slitsomt å bruke pedal.

Nå er vi klare til å begynne å spille!

AKKORDER

La oss først se på noen enkle, grunnleggende akkorder. En *akkord* er rett og slett flere toner som spilles sammen, slik at det høres fyldigere ut enn om man bare spiller én enkelt tone. Det finnes *dur-* og *mollversjoner* av alle akkorder, og hvilken av dem man velger å spille påvirker hvordan låten høres ut. Dur høres «glad» ut mens moll har et tristere preg.

En durakkord er bygd opp slik at vi begynner med en grunntone, for eksempel C, og så teller vi to *hele* toner opp til den nestetonen i akkorden, som her blir E, og så *en og en halv* tone opp til den øverste tonen, som her blir G.

Dersom vi senker den midterste, slik at det bare er en og en halv tone mellom grunntonen og tersen, får vi den samme akkorden, men i moll.

La oss spille fire akkorder som er mye brukt i veldig mange låter: C, G, Am og F.

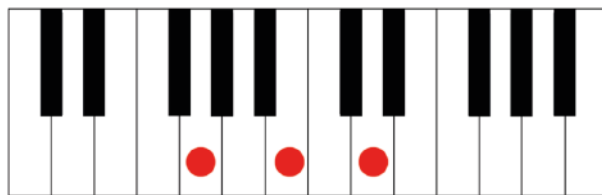
C

Her har vi en dur-akkord med C som grunntone. Det betyr at det er C-en som vi bruker som «utgangspunkt» for akkorden, og så teller vi to hele trinn opp til tersen (som blir E), og ett og et halvt trinn opp til kvinten, som blir G.

G

Videre har vi akkorden G, som også er en dur-akkord, med G som grunntone, så vi følger samme oppskrift:

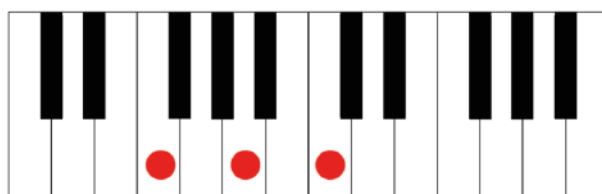
Am

Her har vi en moll-akkord – m-en står for minor, det engelske ordet for moll. Nå bruker vi A som utgangspunkt, og teller ett og et halvt trinn opp til tersen og derfra to hele trinn opp til kvinten:

F

Til slutt har vi en til dur-akkord: her gjør vi det samme som med de andre durakkordene, men starter på F.

Prøv nå å finne en låt som har disse akkordene, og spill den! Kanskje du har en sangbok liggende, eller finner akkordene til favorittlåten din på nettet.

Hvis du søker etter navnet på en låt + "chords", får du opp mange treff hvor du kan finne akkordene til nesten hvilken som helst låt. Prøv det!

Det kreves gjerne litt øving for å bytte mellom de forskjellige akkordene – her er det om å gjøre å huske hvilke fingre som skulle på hvilke toner, og etter hvert ikke bare pugge skiftene, men vite hvilke toner

som er i hvilken akkord – uansett hvilken rekkefølge de spilles i. Øv på å skifte mellom Am og G, og så mellom C og G, og så mellom F og Am, og så videre. Når du endrer rekkefølgen slik blir du ordentlig kjent med akkordene, og plutselig er det enkelt å huske hvilke toner som er i en G-dur-akkord.

Når vi spiller sanger på piano slik som dette, kan vi for eksempel spille akkordene med venstre hånd og en melodi med høyre hånd, eller så kan vi spille bassen (grunntonen) i venstre hånd og akkordene i høyre. Da kan du synge til eller et annet instrument kan spille melodien.

La oss gå videre med noen andre akkorder, som også er mye brukt: B og Cm

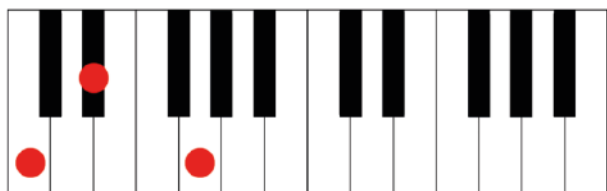
B

Her har vi B som grunntone, og selv om dette er en dur-akkord, spiller vi denne gangen på to av de svarte tangentene. Vi ser at vi likevel teller to hele toner opp fra grunntonen, og en og en halv tone opp mellom ters og kvint.

Cm

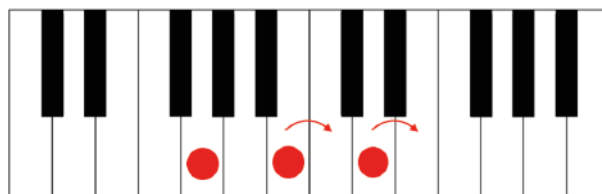
Dette er moll-varianten av C, da spiller vi bare C-durakkorden som vi kjenner til, men senker tersen slik at vi spiller den svarte tangenten Eb i stedet for E.

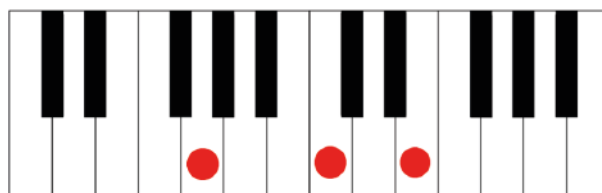
AKKORD-ØVELSE

Etter hvert som du blir bedre og bedre kjent med akkordene, blir det enklere å bytte mellom dem. Men det er ikke alltid like lett å hoppe fra en C til en G midt i

en låt i et høyt tempo, når hånden skal flyttes frem og tilbake og faktisk treffe tangentene. Derfor kan vi gjøre det enklere for oss selv ved å alltid lete etter den korteste veien mellom akkordene – det er nemlig ikke alltid vi trenger å flytte alle fingrene. Legg for eksempel merke til at en G-durakkord og en C-durakkord har en ting til felles: tonen G! Da kan vi jo bare la den ligge helt i ro. Se på figuren under, og tenk deg at du skal flytte hånden fra en G-durakkord til en C-dur. Hva blir den korteste veien å flytte de to andre tonene hvis vi skal la G-en ligge som den gjør?

Dersom vi lar tommelen ligge i ro på G-en, men flytter de to andre fingrene én hvit tangent opp, har vi følgende toner: G, C og E. Og hvilken akkord blir det? C-dur! Uansett hvilken tone som ligger øverst eller nederst, har vi en C-dur dersom vi spiller disse tre tonene. Vi sier bare at vi spiller den i en annen *omvendning*.

Prøv nå å finne den korteste veien mellom disse akkordene:

- fra E-moll til G-dur
- fra C-dur til F-dur
- fra B-dur til E-moll
- fra F-moll til C#-dur

TIPS: se først om de to akkordene har noen felles toner. Da kan du la fingeren som spiller denne tangenten, bli hvor den er. Videre ser du på hvilke toner du allerede spiller, og hvilke toner du skal spille. Ligger de i nærheten av hverandre? Klarer du å spille akkorden uten å løfte hånden, men bare flytte fingrene?

MER OM AKKORDER

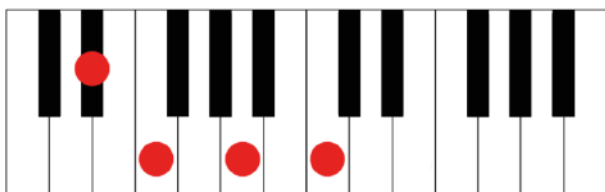
Nå kan vi spille grunnleggende akkorder med tre toner – *treklanger*. Men det er mye vi kan gjøre for å gjøre dem litt mer spennende – prøv for eksempel disse:

7

Hvis vi teller sju hele toner oppover fra grunntonen (eller én hel tone *nedover*) får vi en septim. Å legge til denne tonen gir en slags spenning i akkorden, og vi får en forventning om at det skal skje noe. Spill og hør selv!

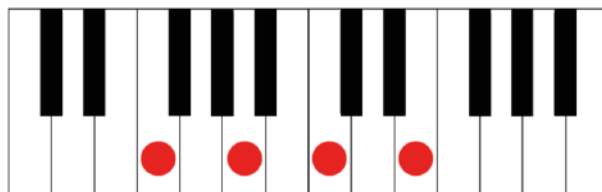
Her har vi F7 – med F som grunntone. Legg merke til at den sjuende tonen er en Eb (uttales "ess"), som også ligger én tone *under* F. Vi kan derfor også spille den slik:

Vi spiller fremdeles nøyaktig de samme tonene, men vi har flyttet Eb ned en *oktav*. På samme måte kan vi også flytte hvilke som helst av de andre tonene opp eller ned på pianoet – så lenge vi spiller tonene F, A, C og Eb, vil det uansett bli en F7-akkord. Når vi vender akkorden på denne måten, kan det både gjøre det lettere for oss å bytte mellom forskjellige akkorder (ved at vi alltid finner de "nærmeste" tangentene og slipper å flytte hånden så mye), og det høres gjerne kult ut å variere litt mellom hvordan akkordene spilles. Prøv selv med forskjellige måter å spille samme akkord på, så hører du at det klinger litt forskjellig selv om akkorden består av de samme tonene.

maj7

Dette er også en *septim*, men en stor septim – her legger vi til den tonen som ligger sju og en halv tone opp fra grunntonen, eller en *halv tone ned* om du vil. Dette er en fyldig og veldig fin akkord som er spesielt mye brukt i jazz. Legg merke til at denne ikke gir den samme spenningen og forventningen om at det skal skje noe som den lille septimen. Vi spiller en Fmaj7:

sus4

Dette er en veldig *spent* akkord som gir oss en trang til å ende opp i en grunntoneakkord. Sus står for *suspended*, et engelsk ord som betyr «utsatt» eller «hengende». Her har vi droppet tersen (som bestemmer om det er en moll- eller durakkord) og spiller heller *kvarten* – den fjerde tonen i rekken.

Dette er en Csus4 – med C som grunntone. Da blir kvarten F. Spill den og hør hvordan du får en følelse av at noe "mangler" – gå deretter tilbake til en vanlig C (ved å bytte ut F med E), da får vi igjen følelsen av at det som manglet, er på plass.

Det finnes en vandrehistorie om måten den bergenske komponisten Edvard Grieg ble vekket av sin kone, Nina, på. Når han ikke ville stå opp om morgenen, gikk hun bort til pianoet og spilte C, D, E, F, G, A, B... og stoppet der. Edvard følte da en trang til å fullføre skalaen, så han bare måtte stå opp for å gå bort til pianoet og fullføre skalaen med den siste tonen, C. Prøv selv – spill en durskala uten den siste tonen, og kjenn på følelsen av at noe mangler.

TAKT OG RYTME

Når vi spiller eller synger en melodi, så er det ikke slik at alle tonene varer like lenge, og dessuten legger vi ikke like mye trykk på alle tonene eller ordene. Noen er korte og noen er lange, og noen er sterke mens andre er svakere. Tenk for eksempel på melodien til Lisa gikk til skolen: *Lisa gikk til skoolen*. Tonen vi synger på o-en i ordet *skolen* varer lenger enn de andre, faktisk akkurat dobbelt så lenge. I tillegg legges det mer trykk på "Li" enn "sa", og mer trykk på "gikk" enn "til". Dette handler om hvilken rytme vi spiller, og det gjør melodier mer interessante enn om vi skulle spilt alle tonene helt likt.

De fleste låter og melodier er delt inn i flere *takter*, hvor hver takt har plass til et visst antall *slag*. Det vanligste er at den har plass til fire slag, da sier vi at taktarten er 4/4 (fire fjerdedeler).

Tenk igjen på Lisa gikk til skolen. Vi kan telle hver stavelse, og når vi kommer til fire begynner vi på nytt på én. *Li-sa-gikk-til* blir da 1-2-3-4, mens *sko-len* fordeles på de fire slagene; "sko" blir 1-2 og "len" blir 3-4.

1 2 3 4 Li-sa gikk til	1 2 3 4 sko-len
---------------------------	--------------------

Se på figuren over – hvert tall er markert over den tilsvarende delen av ordet. Her er "Lisa gikk til" og "skolen" i hver sin takt, fordi at når vi har telt til fire er det rett og slett ikke plass til flere slag i takten. Da må vi begynne på nytt med ny takt.

MER OM TAKT OG RYTME

Ulike toner har ulik varighet, og vi bruker som oftest noter for å betegne hvor lenge de varer.

En note som varer i *ett* slag kalles en fjerdedel, og ser slik ut:

Nederst har vi hodet, og streken som kommer opp fra den kaller vi halsen. Hvis vi da spiller en låt som har taktart 4/4, er det plass til fire slike i takten før den er full og vi begynner å telle på nytt i ny takt.

En note som ser akkurat lik ut, men er hvit inni, kalles en *halvnote*:

En halvnote varer dobbelt så lenge som en fjerdedel, på samme måte som $\frac{1}{2}$ er dobbelt så mye som $\frac{1}{4}$. Vi har altså bare plass til to slike i en 4/4-takt.

Den lengste noten vi skal gå inn på her kalles *helnote* og varer, som du kanskje gjettet, dobbelt så lenge som en halvnote og altså fire ganger så lenge som en fjerdedelsnote. Den likner på en halvnote, men den mangler halsen og ser derfor slik ut:

Vi har også kortere noter enn fjerdedelen – vi halverer tonen ved å legge til en fane på enden av halsen. Vi kan fortsette slik og legge til så mange faner vi vil, men det skal ikke så mye til før det går så fort at det i praksis blir umulig å spille.

Så er vi kommet til åttendedelsnote. Den ser slik ut:

Dette er to åttendedelsnoter som spilles etter hverandre. Her er fanene bundet sammen, noe som rett og slett gjøres fordi det ser ryddigere ut og er lettere å lese enn mange enkle, separate noter ved siden av hverandre.

Sekstendelsnote: denne varer halvparten så lenge som en åttendedelsnote, og vi trenger 16 slike for å fylle tiden det tar å spille én helnote.

Her er det også vanlig å binde sammen fanene slik at det blir ryddigere og lettere å lese.

Vi kan kombinere alle slags forskjellige noter inne i en takt, men i en 4/4-takt må innholdet til sammen være like lenge som én helnote, eller fire fjerdedelsnoter.

Se på denne takten og legg merke til at det blir 4 slag til sammen: ett slag for hver av de tre fjerdedelsnotene, og så blir de to åttendedelsnotene ett slag til sammen. 4/4-tegnet på begynnelsen av takten viser hvilken taktart vi er i.

Det samme gjelder denne takten: først har vi to åttendedelsnoter (ett slag), så en fjerdedelsnote (ett slag) og til slutt en halvnote (to slag). Dette blir fire slag til sammen.

Men ikke alle takter må være i 4/4! Se for eksempel denne takten:

Den har taktart 3/4, og her er det bare plass til tre slag i takten. Når man teller takten i en låt som går i 3/4, teller vi bare til tre i stedet for fire, før vi begynner på nytt fra én. Det er vanlig å bruke 3/4-takt i for eksempel vals.

NOTER

En note forteller oss hvilken tone det er og hvor lenge den varer. Noten er skriftspråket til tonene – dette er hvordan vi leser og skriver tonene vi hører. Da bruker vi notelinjene til å indikere hvilken tone det er snakk om. Rekkefølgen på notene er akkurat den samme som på pianoet, og vi noterer dem slik:

Helt til høyre, før 4/4-markeringen, ser du en *G-nøkkel*. Denne forteller oss hvilken tonehøyde vi er i. Som du kanskje husker, består pianoet egentlig kun av 12 forskjellige toner – sju hvite og fem svarte – som gjentas igjen og igjen i det samme mønsteret over hele pianoet. G-nøkkelen forteller oss at vi nå befinner oss på midten av pianoet, og den første noten, C, er den C-en du finner *midt på pianoet*.

En g-nøkkel har fått navnet sitt fordi det midt på figuren er en liten krøll som krøller seg rundt tonen G. Se på figuren over: Noten G ligger på den nest nederste linjen, den samme linjen som g-nøkkelen krøller seg rundt.

Legg merke til at de to siste notene er tegnet "opp ned", med hodet øverst og halsen pekende nedover. Dette er kun av estetiske grunner, slik at ikke notehalsene skal peke altfor langt over og utenfor notelinjene.

AKKORDER I NOTEFORM

Vi kan også bruke noter til å skrive akkorder, da vil alle notene som inngår i akkorden ligge rett over hverandre, slik:

En slik gruppering av noter tilsier at alle skal spilles samtidig. I dette tilfellet er det tre noter i akkorden, en C nederst, E i midten og G øverst. Klarer du å kjenne igjen hvilken akkord det er?

De to tegnene du ser til høyre for akkorden i figuren, er pausetegn. De forteller oss rett og slett at nå skal vi ikke spille. Den første pausen varer i ett slag, og den andre i to slag. Siden de har ulik varighet, ser de også ulike ut. Til sammen har vi da, som vanlig, $1 + 1 + 2 = 4$ slag i takten.

F-NØKKEL

Siden piano har svært mange tangenter (88 hvis det er full størrelse), holder det ikke å kun bruke g-nøkkel for å vise hvilke toner som skal spilles, da denne bare dekker midten av pianoet. Piano noteres ofte med g-nøkkel til høyre hånd, og *f-nøkkel* til venstre hånd. F-nøkkelen fungerer på samme måte som g-nøkkel, og rekkefølgen på tonene er som alltid lik, men den ligger litt lenger nede på pianoet og ser slik ut:

Den kalles f-nøkkel fordi de to prikkene ligger på hver sin side av den notelinjen hvor vi finner tonen F. Da er vi på den F-en som ligger nedenfor den midterste C-en. Det er naturlig å la venstre hånd spille disse tonene, mens høyre hånd tar seg av de som noteres i g-nøkkelsystemet.

Denne figuren viser navnet på notene i f-nøkkelen. Det kan være en god idé å ta utgangspunkt i F-en, siden denne er lett å finne og huske (på linjen som ligger midt mellom de to prikkene), og så telle seg oppover eller nedover når du lur på hvilken note det er. Etter hvert, med øving, vil du bli vant til hvor de forskjellige notene ligger, og det vil falle mer naturlig å lese noter.

Når vi spiller med både høyre og venstre hånd sammen, er g-nøkkelen notert over f-nøkkelen (se figuren nedenfor). Toner som da ligger rett over hverandre, spilles samtidig.

Prøv å spille disse to taktene. Den første noten i både høyre og venstre hånd spilles samtidig, mens på neste slag er høyre hånd alene mens venstre fremdeles holder igjen sin første tone (husk: en halvnote varer i to slag). Tredje slag spilles sammen, mens på fjerde slag er høyre alene igjen. I takt nummer to spilles første tonen samtidig, mens høyre hånd er alene igjen i andre halvdel.

INTERVALLER

Et intervall er avstanden mellom to toner. Hvert intervall har et navn, og det finnes flere versjoner av dem - liten, stor, forstørret, forminsket eller ren.

PRIM

Prim er et intervall på 0: tonene er altså like. Det er i utgangspunktet ingen avstand mellom dem, og vi kaller dette en ren prim. Vi kan også lage en *forstørret prim* ved å heve den ene tonen (sette # foran), slik at det blir en halvtone mellom dem.

Ren prim:

SEKUND

En stor sekund er en hel tone, mens vi også kan spille en liten sekund ved å senke den øverste tonen (sette b foran), slik at det kun blir en halvtone mellom tonene. En liten sekund høres altså helt lik ut som en forstørret prim.

Stor sekund:

TERS

En *ters* kan være liten eller stor. Tersen er veldig viktig i en akkord, fordi den forteller om den er en dur- eller mollakkord. En liten ters er den triste, også kalt mollters, og har en avstand på tre halvtoner (for eksempel C-Eb). En stor ters høres glad ut, vi kaller den også durters, og denne får vi ved å heve den øverste noten en halvtone (for eksempel C-E).

Stor ters:

KVART

Neste intervall er *kvart*. Denne går over fem halvtoner og kalles da en *ren kvart*, men den kan både forminskes eller forstørres ved å heve eller senke den øverste tonen. Dette klinger som regel ikke så veldig harmonisk, så den rene kvarten er den vanligste.

KVINT

Så går vi videre til *kvint*. Denne er også vanligst som ren kvint, og består av sju halvtoner fra nederste til øverste tone. Også denne kan forstørres eller forminskes om vi ønsker det. Legg merke til at vi nå er kommet til det femte intervallet, og vi kan telle fem notelinjer fra den ene til den andre tonen (inkludert linjen tonen ligger på). Dette mønsteret gjelder for alle intervallene.

Ren kvint:

SEKST

Sekst er det sjette intervallet, og seksten kan være stor (bestående av ni halvtoner) eller liten (består av åtte halvtoner).

Stor sekst:

SEPTIM

En *septim* er intervallet som går fra grunntonen (nederst) til den sjuende tonen i skalaen. Dette er også rammen for en septimakkord, som vi spilte på side 9. En septim kan være liten (en vanlig 7-akkord, som har et intervall på ti halvtoner), eller stor (en maj7-akkord, som har et intervall på elleve halvtoner).

Liten septim:

OKTAV

Til slutt har vi en *oktav*, som består av to av den samme tonen – men den ene spilles lenger oppe. Dette er ikke det samme som en prim, selv om det kan virke slik – også en prim består av to toner som er like, men de spilles også i samme tonehøyde. I en oktav spilles samme tone, men i forskjellig høyde. Det er i teorien mulig å forstørre eller forminske en oktav, men det gjøres sjelden – når vi snakker om en oktav, snakker vi om samme tone som spilles med tolv halvtoners mellomrom.

Ren oktav:

GEHØR

Gehör er evnen vi har til å oppfatte ulike toner og forholdet mellom dem når vi lytter. Mennesker med godt gehør kan gjerne høre hvilket intervall som er mellom to toner; for eksempel om det er en kvart, en kvint eller en sekst mellom dem. Noen har *absolutt gehør* og kan for eksempel høre en melodi og deretter fortelle hvilken toner melodien består av, eller bli bedt om å synge en G# og så gjøre det korrekt uten noen referanse. Dette er en ganske sjelden egenskap.

Gehör er, i likhet med de fleste andre egenskaper, mulig å trene opp og bli god på. Det er spesielt nyttig for sangere – fordi man lettere synger melodier og treffer riktige toner – men er også veldig bra å ha for alle andre som driver med musikk. Det er gjerne den med best gehør som først merker og påpeker at gitaristen må stemme gitaren sin.

Her er noen øvelser du kan gjøre for å trene gehøret:

1. Spill en skala på pianoet, for eksempel C-dur. Men, syng hver note før du spiller dem, én og én. Begynn først med å spille en C, og så syng en D. Mens du fortsatt synger den spiller du den på

pianoet – høres det likt ut? Prøv så med E, F, G, og så videre. Du vil bli mer og mer vant med hvordan det høres ut, og du vil treffe bedre og bedre med stemmen for hver gang.

2. Gjør samme øvelse, men med forskjellige intervaller. Først begynner du på C – spill den og deretter syng den – og så hopper du over D og synger en E. Ta deg god tid og hør tonen i hodet først, og så syng den høyt slik du mener den skal være. Spill så tonen på pianoet og se hvor godt du traff. Dette er en stor ters; første halvdel av en durakkord. Klarer du å hoppe opp til en G med stemmen også, slik at du har sunget en hel treklang? Fortsett med å gå ned igjen til E – først med stemmen, og så spill den på pianoet – og avslutt med å komme tilbake igjen til C. Gjør akkurat samme øvelse med andre akkorder som G, F, A – kanskje du vil prøve deg på en mollakkord også?
3. Tenk på en enkel melodi du kjenner godt til – det kan være *Ro, ro din båt*, *Bjørnen sover*, eller favorittlåten fra favorittbandet ditt. Syng melodien for deg selv, og tenk over intervallene mellom de forskjellige tonene. La oss ta *Bjørnen sover* som et eksempel: *Bjørnen sover, bjørnen sover*. Er det noen av disse stavelsene som har like toner, eller er alle forskjellige? Går melodien oppover eller nedover? Hopper den høyt opp, for eksempel som en kvint, eller går det gradvis – ligger tonene kanskje helt inntil hverandre i skalaen? Prøv å svare på disse spørsmålene i hodet og bestem deg for hvilke toner du mener er med i melodien. Deretter prøver du disse tonene på pianoet – ble det riktig? Hvis ikke, prøv å tenke på hvorfor. Hoppet du for langt eller for kort? Gikk melodien oppover slik du trodde, eller var det kanskje nedover i stedet? Det å visualisere melodien først, og deretter spille den og rette opp i det som var feil, er en super måte å trene opp gehøret på. Prøv deg frem med de melodiene du kan!

DE FORSKJELLIGE TYPENE PIANO

Det er en jungel med en mengde forskjellige typer, varianter og prisklasser å velge mellom, og hva du bør velge avhenger av hva du har lyst å få ut av det.

AKUSTISK PIANO

Hvis man åpner lokket på et piano, vil man se over 200 strenger og mange små hammere dekket med felt. Når man trykker ned en tangent på pianoet, aktiveres en slik hammer og den slår mot strengen, og på den måten lages det lyd. Et akustisk piano som er vedlikeholdt og stemt kan gi veldig fin lyd og klang, og de fleste som spiller klassisk piano foretrekker akustisk piano eller flygel.

FLYGEL

Flygelet fungerer på samme måte som et akustisk piano, men her ligger strengene bortover i stedet for å stå oppover slik de gjør i et piano. Derfor tar flygelet mer plass – og er som regel en del dyrere. Lyden og klangen i et flygel er kraftigere enn i et piano, og det er gjerne flygel som brukes i pianokonsert-sammenheng.

EL-PIANO

El-piano er den elektriske versjonen av et akustisk piano – det er gjerne designet slik at de to typene likner veldig på hverandre i utseende, men el-piano kobles til strøm og produserer lyden digitalt, i motsetning til et akustisk piano. Fordelen med el-piano er at det veier mye mindre enn et akustisk piano slik at man kan flytte det rundt, og dessuten kan man plugge i et headset og øve uten at det forstyrrer noen rundt deg. El-piano har som regel også en rekke innebygde lyder – orgellyd, diverse strengeinstrumenter, basslyd osv. I mange modeller finnes det uendelig med alternativer til lyder man kan leke og prøve seg frem med. Ulempen med et el-piano i forhold til et akustisk piano er lyden – det finnes veldig mange el-pianoer

med god lyd, men lyden og klangen man får av et akustisk piano vil aldri helt kunne gjenskapes digitalt. Dette er imidlertid ikke alltid det viktigste når man vil begynne å lære å spille piano, så dette er et supert alternativ for veldig mange.

KEYBOARD

Et keyboard er et bærbart el-piano som man kan demontere og bære med seg. Dette er praktisk hvis man skal ta med seg instrumentet til øvinger og konserter, og man kan da bære med seg instrumentet i en såkalt *gigbag*. Dessuten har de fleste keyboard også en haug med lyder og andre funksjoner på samme måte som el-piano – og gjerne enda litt flere muligheter enn det. Her skiller vi også mellom keyboard og synth – en synth har gjerne ikke vanlig pianolyd, men er heller bygget opp slik at man kan lage forskjellige lyder fra “bunnen” av.

Akustisk piano og flygel er vanlig å bruke innen den klassiske sjangeren, mens vi ofte ser keyboard og synthesizer i band og i pop-sammenheng. Fordelen med at keyboard og synth er mulig å bære med seg, gjør det til et enkelt valg når du trenger å ta instrumentet med deg på øving, konsert, jam eller reise.

For å bruke headset til keyboardet plugges du det inn i en inngang, ofte markert “headphones”. Man kan bruke et hvilket som helst headset eller ørepropper, men ofte vil du trenge en jack-overgang som du setter på enden av hodetelefonene, fordi at hodetelefon-inngangen på keyboardet er større enn hodetelefon-inngangen på for eksempel en telefon eller en PC. En slik overgang fås kjøpt på alle musikkbutikker.

VEDLIKEHOLD AV INSTRUMENTET

Piano er et instrument som stort sett krever lite vedlikehold. Dersom du har et akustisk piano eller et flygel, må dette stemmes en gang i blant (hvor ofte det trengs, avhenger av hvor mye du bruker det, men en gang i året er en grei tommelfingerregel). Elektriske instrumenter som synthesizer, keyboard og el-piano trenger ikke å stemmes, men det kan være greit å passe på å holde det tørt og rent, og generelt være forsiktig om det skal bæres eller fraktes. Da vil instrumentet vare lenge og gi mye glede i mange år fremover.

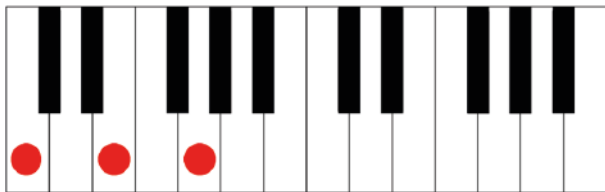
SPILE INN MUSIKK

Tangentinstrumenter, spesielt keyboard og synth, er blant de vanligste instrumentene å bruke i musikkproduksjon, og du trenger ikke mer enn et lydkort og en PC for å spille inn hjemme. Hvis du vil lære mer om dette kan du sjekke ut en rekke andre kurs som AKKS også tilbyr på akks.no.

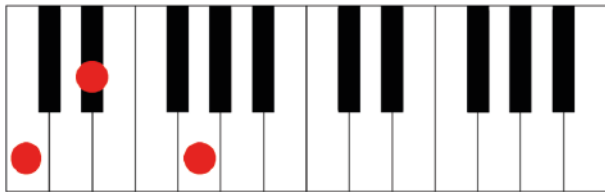
OPPSLAGSVERK: AKKORDER PÅ PIANOET

Denne oversikten viser alle de grunnleggende akkordene i grunnstilling. Det betyr at dette ikke er den eneste riktige måten å spille akkordene på; så lenge de samme tonene er med, kan man velge hvilken omvendning man vil spille dem i. Dette er likevel et fint utgangspunkt for å huske en rekke grunnleggende akkorder og hvilke toner de er bygget opp av.

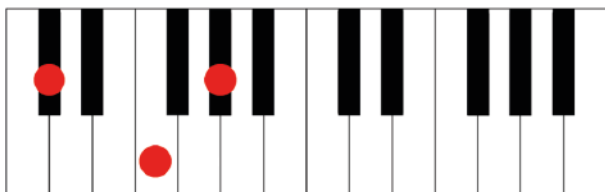
C

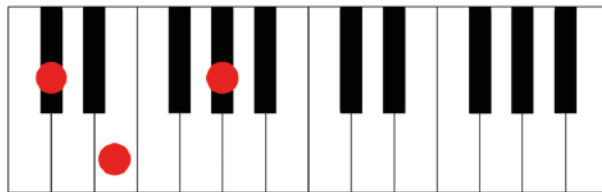
Cm

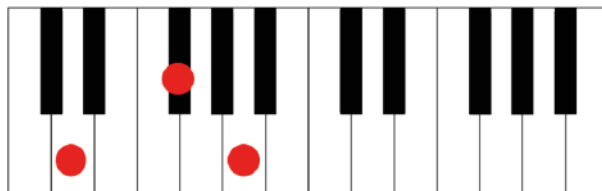
C# (også kalt Db)

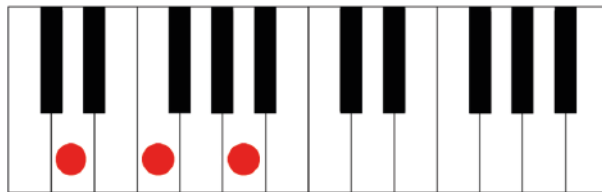
C#m (også kald Dbm)

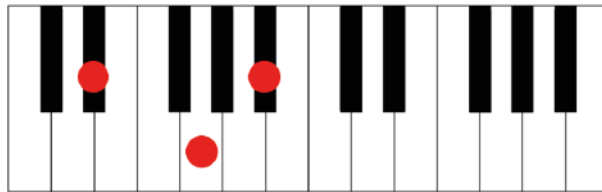
D

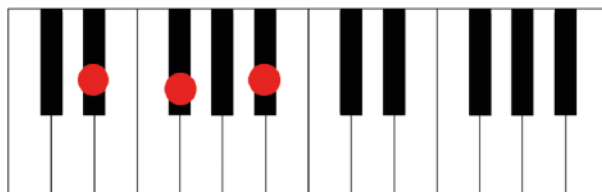
Dm

D# (også kalt Eb)

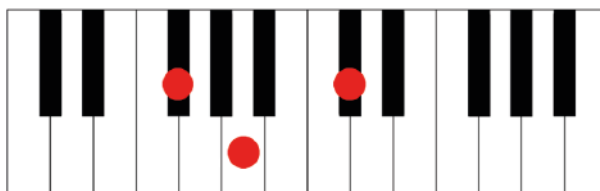
D#m (også kalt Ebm)

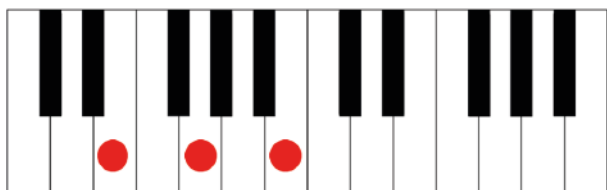
E

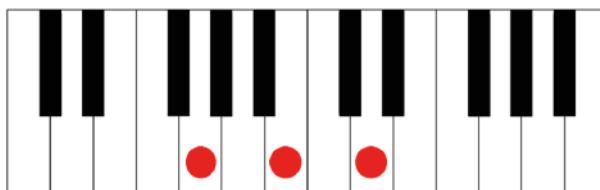
F#m (også kald Gbm)

Em

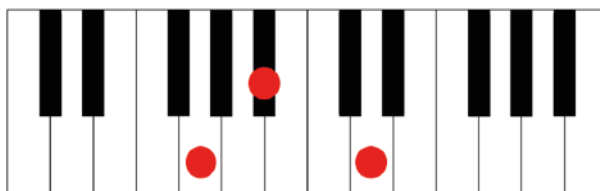
G

F

Gm

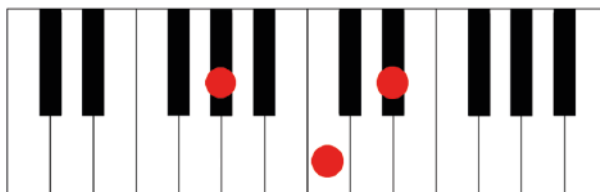

18

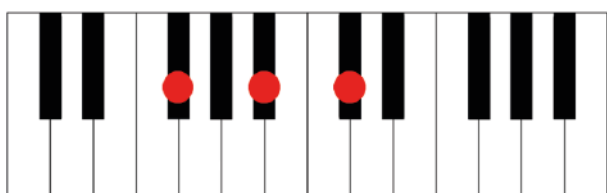
Fm

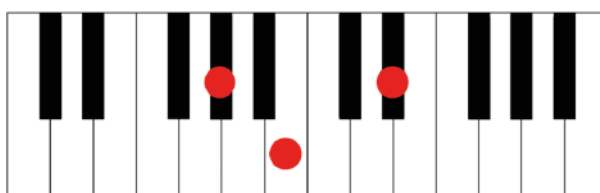
G# (også kalt Ab)

F# (også kalt Gb)

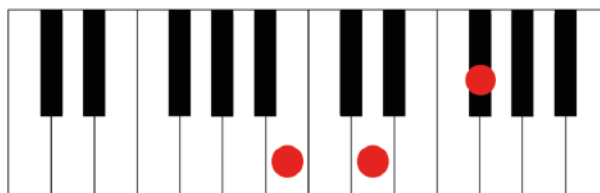
G#m (også kalt Abm)

A

Bm (også kalt Hm)

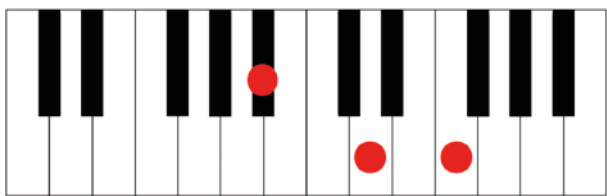

Am

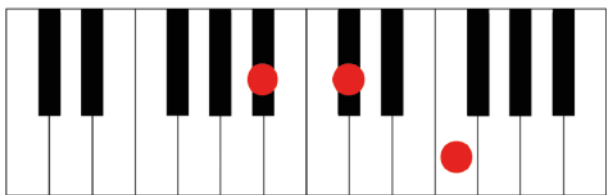

Husk at alle disse akkordene kan gjøres om til septimakkorder ved å legge til én tone – den sjuende i rekken. Vi kan da lage 7-akkorder (liten septim) eller maj7-akkorder (stor septim). Prøv det! Hvis du ikke husker hvordan man finner en stor eller liten septim, kan du bla tilbake til delen om intervaller for å friske opp!

A# (også kalt Bb)

A#m (også kalt Bbm)

B (også kalt H)

